

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.236.010 Інституту держави і
права ім. В. М. Корецького
НАН України

ВІДГУК

**офіційного опонента Притики Юрія Дмитровича на дисертацію
Менюк Дарини Олегівни «Перегляд судових рішень за нововиявленими або
виключними обставинами у цивільному процесі України», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право»**

Актуальність теми дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Менюк Дарини Олегівни, насамперед, обумовлюється значенням судової гілки влади, яка за Конституцією України є основним інститутом захисту прав та свобод людини і громадянина. Саме суд є тим елементом організації суспільного життя, який забезпечує правопорядок, гарантує дотримання принципу верховенства права та спрямовує рух України у бік демократичної правової держави.

Здійснення судочинства передбачає ухвалення судового рішення відповідно до принципів права, норм матеріального права та з відповідним додержанням процесуальних норм. Водночас, існує потенційна можливість прийняття неправосудного рішення, пов'язана із порушенням встановленої законодавством процедури або неповним з'ясуванням обставин справи, що нівелює досягнення мети і завдань цивільного судочинства. З огляду на це, визначення шляхів утвердження ефективності правосуддя дедалі частіше стає об'єктом уваги та дискусій вчених-процесуалістів.

Перегляд судових рішень дозволяє реалізувати функцію судового самоконтролю, забезпечивши тим самим здійснення мети цивільного судочинства. Окрім того, перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними

обставинами є однією із форм запровадження міжнародних стандартів правосуддя у систему національного судочинства, що останнім часом, зважаючи на наявність негативних прикладів судової практики, зниження довіри суспільства до органів судової влади, набуває особливої актуальності.

Зазначеному також певною мірою сприяє відсутність комплексних досліджень щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, які б враховували останні зміни до процесуального законодавства.

Так, актуальність дисертаційного дослідження Менюк Дарини Олегівни полягає у тому, що на підставі комплексного аналізу процедури перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, дисертантом напрацьовані положення, які дозволять сприяти подальшому теоретичному вивченню інституту перегляду судових рішень та забезпечити ефективність перегляду на практиці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій.

Обґрунтовано зазначивши об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, автор поставила за мету визначити сутність перегляду за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України, охарактеризувати процесуальну форму перегляду, розкрити проблеми судової практики та запропонувати шляхи удосконалення процедури перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. При цьому, мета дослідження цілком влучно конкретизується у завданнях дисертації.

Завдяки детальному дослідженню теоретичних аспектів перегляду за нововиявленими або виключними обставинами та ґрунтовному аналізу судової практики із перегляду судових рішень, були сформульовані положення, висновки та рекомендації, що свідчать про виконані завдання та досягнення автором мети дисертаційного дослідження.

Результативність наукового дослідження обумовлюється вмiлим використанням автором сукупності методів наукового пізнання, вмiнням системного аналізу узагальнень судової практики відповідно до норм

процесуального права, доречним зазначенням статистичних даних щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній рівень обґрунтованості, що підтверджується значним обсягом опрацьованих джерел, серед яких наукові видання у галузі теорії права, цивільного процесуального, господарського процесуального, частково кримінального та адміністративного процесуального права. Окремо слід відзначити, що важливою частиною джерельної бази дисертації стала судова практика Європейського суду з прав людини, Верховного Суду, а також інших національних судів різних інстанцій. Це доводить високий науково-практичний рівень роботи, свідчить про глибину та виваженість наукових висновків та викладених у дисертаційному дослідженні практичних рекомендацій.

Також аргументом на користь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації, є аналіз значної кількості робіт вчених у галузі цивільного процесуального права як дореволюційної, радянської доби, так і сучасних дослідників. Досить розгорнутий історичний аналіз як нормативно-правових джерел, так і праць представників цивільної процесуальної доктрини, показує систематизацію знань про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України.

У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз різноманітних наукових позицій стосовно певних теоретичних питань, разом з тим, автором визначено особисте ставлення до тих чи інших думок, а також висловлено власне бачення щодо проблематики досліджуваної теми на підставі відповідних аргументованих положень. Сформована авторська концепція щодо окреслених у дисертації питань констатує теоретичне значення отриманих результатів, а також можливість їх подальшого опрацювання у теорії цивільного процесуального права.

Критерієм обґрунтованості положень, висновків та рекомендацій також є можливість їх впровадження у практичну діяльність. Отримані результати

дисертаційного дослідження мають практичне значення, оскільки їх може бути використано у процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України шляхом внесення запропонованих автором змін, спрямованих на підвищення ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків, рекомендацій.

Усі розділи та підрозділи дисертаційної роботи за своїм змістом та висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку цивільного процесуального права слід вважати вагомими та вдало викладеними. Аналіз змісту дисертації дозволяє послідовно дослідити процес втілення ідей і думок автора у тексті наукової роботи, виділити найбільш переконливі аргументи, а також питання, які потребують подальших досліджень.

Наукова новизна отриманих положень дисертації Менюк Д. О. обумовлена тим, що вона є першим комплексним дослідженням перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України на підставі теоретичного аналізу та практичного окреслення стану судової практики. Окремо слід відзначити висновки, пропозиції та рекомендації, які сформульовані у дисертаційному дослідженні та відповідають вимогам наукової новизни.

У межах першого розділу, присвяченого теоретичним аспектам перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, автор спершу здійснює історичний огляд перегляду судових рішень, що дозволило зробити висновки про вплив розвитку суспільних відносин, соціально-економічних та історичних змін на динаміку цивільного процесу (підрозділ 1.1 дисертаційного дослідження).

Також автором дослідження було розглянуто поняття «право на справедливий суд», визначене ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також його складові елементи (підрозділ 1.2 дисертації). Висновок, згідно з яким до елементів права на справедливий суд, поряд із доступом до правосуддя та правом на виконання судових рішень, слід

включити право на перегляд судового рішення, що набрало законної сили, на думку автора, полягає у необхідності зазначення у межах ст. 6 Конвенції всіх процесуальних механізмів, які дозволяють забезпечити право кожного на справедливий суд.

Певним здобутком автора можна вважати запропоноване визначення поняття «право на перегляд судового рішення», як передбаченої нормами цивільного процесуального законодавства міри можливої поведінки особи з метою захисту прав, свобод та законних інтересів, що полягає у зверненні особи до суду за повторним розглядом судового рішення, що набрало законної сили, за наявності підстав та у порядку, передбаченому законодавством (стор. 49 дисертації). Враховуючи запропоноване визначення, доцільно погодитись із сприйняттям права на перегляд за нововиявленими або виключними обставинами як однієї із гарантій здійснення цивільного судочинства, яке, на думку автора, є також механізмом забезпечення права особи на справедливий суд та спосіб реалізації мети і завдань цивільного судочинства (стор. 52 дисертаційного дослідження).

У першому розділі роботи також здійснено комплексний теоретичний аналіз перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (підрозділ 1.3). Вагомим значенням для подальшого розвитку теорії цивільного процесуального права є визначення перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, як самостійного інституту цивільного процесуального права, дослідження правової природи перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, відповідно до трьох ключових ознак: суду, який уповноважений здійснювати перегляд судового рішення; об'єкта перегляду; мети перегляду.

Другий розділ присвячено загальним положенням про нововиявлені та виключні обставини. На підставі аналізу існуючих у теорії цивільного процесуального права дискусійних підходів до визначення категорії «нововиявлені обставини», дисертантом було запропоновано розуміти її,

застосовуючи узагальнений підхід, як істотних для справи підстав для перегляду судового рішення, про які учаснику справи стало відомо після набрання рішенням законної сили, і, на основі такого підходу, було розглянуто ознаки нововиявлених обставин.

Заслуговує уваги дефініція «виключних обставин», запропонована автором як визначених цивільним процесуальним законодавством підстав для перегляду судового рішення, що набрало законної сили, сукупність умов щодо яких підтверджується судовим рішенням (стор. 119 дисертації), оскільки виключні обставини ще не були предметом дослідження у межах доктрини цивільного процесуального права, а це сприятиме подальшим напрацюванням у розумінні поняття виключних обставин.

У підрозділі 2.3 дисертації автор, на підставі цивільних процесуальних норм, здійснює загальний огляд процедури перегляду судових рішень та розкриває її цивільну процесуальну форму. Позитивним є виділення стадій провадження за нововиявленими або виключними обставинами, що дозволить чітко вирізнити етапність перегляду судового рішення (стор. 125).

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений суто практичному аспекту перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами. Так, автором здійснюється аналіз судової практики перегляду за нововиявленими обставинами (підрозділ 3.1), за виключними обставинами (підрозділ 3.2), а також окреслюється загальна проблематика застосування цивільних процесуальних норм при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (підрозділ 3.3).

Вдалою є наведена дисертантом систематизація обставин, які не можуть визнаватись нововиявленими та бути підставою для перегляду судових рішень (стор. 152-156 дисертації). Також варто підтримати положення щодо визначення судовою практикою сукупності умов, за яких судові рішення може переглядатись за нововиявленими або виключними обставинами. Особливої уваги у цьому, є положення щодо умов перегляду за п. 1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України (стор. 166-167

дисертації), а також відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК України (стор. 169-172 дослідження), оскільки на підставі аналізу судової практики, автором зроблено висновок, що саме по собі рішення Конституційного Суду України або рішення Європейського суду з прав людини не є обов'язковою підставою для перегляду судового рішення у цивільному провадженні.

Поряд із теоретичними положеннями, завдяки аналізу цивільних процесуальних норм, а також узагальненню судової практики, автором було сформульовано низку конкретних пропозицій щодо вдосконалення порядку здійснення цивільного судочинства при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (стор. 180-183 дисертаційного дослідження).

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Із аналізу дисертаційного дослідження вбачається, що воно містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей, норми законодавства про авторське право дотримано, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані різноманітні методи дослідження. Відтак, можна зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертації та зауваження до її змісту.

Дисертаційне дослідження Менюк Д. О. містить положення, висновки і рекомендації, що відрізняються дискусійністю та потребують додаткового пояснення та обґрунтування.

1. Достатньо суперечливим є твердження дисертанта стосовно відсутності судової помилки як підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (стор. 61 дисертації). Оскільки перегляд за цих обставин покликаний забезпечити ухвалення законного та обґрунтованого рішення, у протилежному випадку є підстави, що свідчать про наявність судової помилки. У загальному слід вважати, що недосягнення мети та завдань цивільного судочинства, яке має місце при встановленні нововиявлених або

виключних обставин, також вказує на судову помилку, яка підлягає усуненню шляхом перегляду судового рішення. У той же час, автор вірно наводить практику Європейського суду з прав людини, яка виходить з того, що перегляд судового рішення, яке набрало законної сили, є можливим у тих межах, у яких це необхідно для усунення помилок судочинства (стор. 48; 59 дисертації).

2. Дисертант пропонує поділ на нововиявлені та виключні обставини, в основі якого покладено критерій підтвердження тієї чи іншої обставини судовим рішенням (стор. 118; 181 дисертації). Проте, висновок щодо таких змін видається недостатньо обґрунтованим, особливо зважаючи на те, що виключні обставини та деякі нововиявлені обставини встановлюються судовими рішеннями різних судових органів, при цьому Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, а міжнародна судова установа не входить до судової системи України. Також недостатньо уваги приділено практичному аспекту запропонованих автором змін, а саме питанню чи здатні відповідні зміни покращити застосування цивільних процесуальних норм при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

3. У третьому розділі дисертаційного дослідження, автором проаналізовано достатню для визначення сучасного стану судочинства у сфері перегляду за нововиявленими або виключними обставинами кількість судових рішень. Однак, поряд із зазначенням проблем реалізації цивільних процесуальних норм, а також запропонованих змін до процесуального законодавства, у дисертації відсутній аналіз причин неналежного перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Окрім цього, дисертант аргументує зміни до чинного цивільного процесуального законодавства як єдиний шлях удосконалення процедури перегляду, не враховуючи при цьому значення судової практики для вирішення процесуальних питань.

4. Структура дисертаційного дослідження, обрана автором, є дискусійною, оскільки певні розділи містять як положення про нововиявлені, так і положення про виключні обставини. Натомість, кожна з обставин має свої ⁶⁶ознаки у правовій

природі, а також особливості перегляду, що вказує на логічність аналізу нововиявлених та виключних обставин в окремих розділах дисертації.

5. Потребує додаткової аргументації пропозиція автора про надання можливості особам, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, та які подали апеляційну або касаційну скаргу на відповідне рішення, звернутись до суду за переглядом судового рішення за нововиявленими обставинами (стор. 191 дисертації), оскільки виправлення можливої судової помилки та захист прав третіх осіб найбільш оптимальним та ефективним шляхом здійснюється саме в процедурах інстанційного, а не поза інстанційного, перегляду судового рішення і для цього ЦПК України передбачив різноманітні форми залучення до розгляду справи третьої особи, зокрема, в апеляційному провадженні третя особа може самостійно подати апеляційну скаргу, може приєднатися до апеляційної скарги або суд апеляційної інстанції може залучити третю особу до розгляду. Відповідно до ст. 376 ЦПК України обов'язковою підставою для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення судом апеляційної інстанції є випадок, коли суд першої інстанції прийняв судові рішення про права, свободи та інтереси осіб, які не були залучені до участі у справі. Отже, в разі ухвалення нового рішення така особа набуває права на перегляд рішення апеляційної інстанції за нововиявленими обставинами в майбутньому при з'ясуванні чи виникненні таких обставин та немає сенсу надавати їй права оскарження рішення суду першої інстанції.

Однак, наведені зауваження стосуються дискусійних питань та не ставлять під сумнів концептуальні положення дисертації та наукових результатів, отриманих автором.

Висновок.

Подана до захисту дисертація Менюк Дарини Олегівни на тему «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України» є комплексним, завершеним та самостійним науковим дослідженням. Отримані результати є науково-обґрунтованими та у своїй

сукупності сприяють розвитку науки цивільного процесуального права, визначають шляхи удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства у сфері перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, викладені в опублікованих автором працях.

Дисертація Д.О. Менюк за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 617, а її автор Менюк Дарина Олегівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
Завідувач кафедри цивільного процесу
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

Притика Ю. Д.

